

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

ΝΑ
ΣΗΚΟΘΟΥΜΕ
ΟΡΘΙΟΙ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Να σηκωθούμε όρθιοι**
– **Η επανάσταση της κοινής λογικής**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Γιώργος Ν. Πολίτης
ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χρυσούλα Τσιρούκη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΙΤΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Ι. Πέππας ABEE
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Γιώργος Ν. Πολίτης, 2014
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2014

Πρώτη έκδοση: Μάρτιος 2014

ISBN 978-618-01-0580-3

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτίου.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομυχήλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOSPUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

**ΝΑ
ΣΗΚΩΘΟΥΜΕ
ΟΡΕΙΟΙ**

**Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ**

Του Νικόλα

*Οι μεγάλοι είναι μεγάλοι μόνο και μόνο επειδή
εμείς είμαστε γονατιστοί. Ας σηκωθούμε!*

PIERRE VICTURNIEN VERGNIAUD, 1792

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μισή ώρα στη Βομβάη	13
Ξεχωρίζοντας τους καρπούς απ' τις ρίζες	16

Α΄ ΔΙΑΓΝΩΣΗ

Νεοελληνικές ιστορίες καθημερινής τρέλας

1. Γιατί πρέπει να τηρούνται οι νόμοι;	27
2. Τι συμβαίνει όταν η κοινωνία εθίζεται στη μη τήρηση των νόμων;	33
3. Γιατί δεν τηρούνται οι νόμοι;	41
4. Γιατί μάθαμε ότι δεν πειράζει να μην τηρούνται οι νόμοι;	47
5. Κυρίαρχη ιδεολογία	59
6. Δεξιός, αλλά καλός άνθρωπος!	73
7. Πόσο εύκολο είναι να πείσεις ότι το μαύρο είναι άσπρο;	81
8. Το «νεοφιλελεύθερο χαράτσι» της ΔΕΗ	89
9. Η «νεοφιλελεύθερη» κατάσχεση των κυπριακών καταθέσεων	93

Β΄ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Τι να κάνουμε

10. Λύνεται το πρόβλημα;	103
--------------------------------	-----

11. Οι γενικοί κανόνες του παιχνιδιού	107
12. Είναι ο φιλελευθερισμός τόσο αποτρόπαιος όσο συχνά παρουσιάζεται;	115
13. Φιλελευθερισμός και νεοφιλελευθερισμός ταυτίζονται;	123
14. Η σοσιαλδημοκρατία είναι αντίθετη στον φιλε- λευθερισμό;	135
15. Ανανεωτική αριστερά και φιλελευθερισμός: γερνώντας, καταλήγει κανείς να μοιάζει με τους εχθρούς του	147
16. Τόσο τέλειος αυτός ο φιλελευθερισμός; Πόσο δημοκρατικό είναι το φιλελεύθερο δημοκρα- τικό μοντέλο;	157
17. Προσωρινός απολογισμός	163

Γ' ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Πώς να το κάνουμε

18. Μεταναστευτικό: Υποκρισία και αυτοχειρία	173
19. Συνδικαλισμός – Απεργία: Σπαταλώντας ένα δι- καίωμα κερδισμένο με αίμα	187
20. Πολιτική Βία — <i>Don't do the crime, if you can't do the time</i>	197
21. Πολιτική συμμετοχή: Λαϊκή κυριαρχία και όχι κυριαρχία του λαϊκισμού	207
22. Παιδεία: Έθος και κριτική αντίληψη ή «βάθε- μα και πλάτεμα της δημοκρατίας»;	215

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Και μετά τα μνημόνια, τι;	231
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	235
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	241

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μισή ώρα στη Βομβάη

Το μεσημεριανό ραδιόφωνο αναμασά τις κοινοτοπίες για τα οικονομικά αίτια της κρίσης, είμαι ακινητοποιημένος μπροστά στο Ζάππειο κι απ' το διπλανό αυτοκίνητο μια κοπέλα ρωτά αν έχει πορεία. Προφανώς είναι άμαθη από τη συγκεκριμένη τοποθεσία τη συγκεκριμένη ώρα. Αλλιώς θα ήξερε ότι έχει κίνηση πάντα, επειδή στη δεξιά λωρίδα παρκάρουν αμέτρητα τουριστικά λεωφορεία. Κι όταν καμιά φορά μαζεύονται πολλά και γεμίζει, τότε κλείνουν και τη μεσαία. Τις δοξασμένες μέρες του 2004 παραχωρήθηκε χώρος στάθμευσης των τουριστικών λεωφορείων χαμηλά στη Συγγρού, στο ύψος της Καλλιθέας. Αλλά οι οδηγοί τους βαριούνται να πάνε ως εκεί. Έτσι, αφού αφήσουν τους τουρίστες στην αρχή της Αρεοπαγίτου, διασχίζουν παράνομα τρεις λωρίδες, για να βγουν αριστερά στο φανάρι μετά τους Στύλους του Ολυμπίου Διός, στρίβουν παράνομα αριστερά στο Κολυμβητήριο, κάνουν παράνομα επιτόπου στο Καλλιμάρμαρο και ύστερα παρκάρουν παράνομα μπροστά στο Ζάππειο.

Όταν κάποτε φτάνω στην Αμαλίας, διαπιστώνω ότι είναι επίσης φρακαρισμένη, γιατί τα λεωφορεία έχουν

παρκάρει και εκεί, ακριβώς δίπλα στην πινακίδα της Τροχαίας που απαγορεύει τη στάθμευση. Στρίβω δεξιά προς την Πλάκα κι έρχομαι φάτσα με έναν ποδηλάτη που κατεβαίνει ανάποδα τον μονόδρομο. Οι ποδηλάτες γκρινιάζουν –και δικαίως– ότι οι εποχούμενοι δεν τους υπολογίζουν, παραβλέπουν όμως ότι στην υπόλοιπη Ευρώπη οι ποδηλάτες σέβονται τον ΚΟΚ και δεν προσβλέπουν σε έναν συνδυασμό επιδεξιότητας και φιλανθρωπίας των υπολοίπων για να επιβιώσουν. Τον αποφεύγω με μια οριακή τιμονιά της τελευταίας στιγμής: τώρα πρέπει να βρω να παρκάρω. Αλλά πού να παρκάρω;

Η Πλάκα έχει θέσεις ελεγχόμενης στάθμευσης εδώ και δεκαετίες. Όμως, την περιοχή λυμαίνονται ορδές ταξιτζήδων, οι οποίοι παρκάρουν στις θέσεις των κατοίκων, καθώς επίσης και σε πεζοδρόμια, πλατείες, πεζοδρόμους. Οι περισσότεροι φορτώνουν εμπόρευμα από τα κρουαζιερόπλοια στον Πειραιά και με 100 ευρώ τούς φέρνουν στην Πλάκα, τους περιμένουν μια ωρίτσα και τους γυρνάνε πίσω. Κι επειδή το καλοκαίρι κάνει ζέστη, την ώρα που οι ταξιτζήδες πίνουν φραπέ στα παγκάκια, αφήνουν τα ταξί να δουλεύουν σταματημένα με ανοιχτό τον κλιματισμό, ώστε να τα βρουν δροσερά μόλις επιστρέψουν. Προφανώς δεν λυπούνται το πετρέλαιο, αφού ο ετήσιος φόρος εισοδήματος που πληρώνουν είναι λίγο μεγαλύτερος από τις μηνιαίες κρατήσεις ενός μέσου υπαλλήλου. Ο οποίος υπάλληλος προσπαθεί να εργαστεί ή να ξεκουραστεί έχοντας τα σταματημένα ταξί να ξερνάνε καμένο ντίζελ κάτω από το παράθυρό του όλη μέρα.

Συνεχίζω να κάνω κύκλους στα στενά, αφού οι κίτρινες Μερσεντές είναι παντού. Ξέρω ότι, αν αναγκαστώ να παρκάρω εκεί όπου απαγορεύεται, η δημοτική αστυνομία

(εάν δεν απεργεί) θα με γράψει. Βεβαίως, οι δημοτικοί ποτέ δεν γράφουν τους ταξιτζήδες χρησιμοποιώντας τη μόνιμη επωδό: «Μεροκάματο βγάζει ο άνθρωπος». Ενώ οι μόνιμοι κάτοικοι, για να μένουν εδώ, θα είναι απόγονοι του μαυραγορίτη που στην Κατοχή πουλούσε αλευρόσκηνη αντί για κινό, οπότε βάλ' τους μια κλήση, για να μάθουν. Σοσιαλιστική αναδιανομή *α λα γκρέκα*...

Κάποια στιγμή εγκλωβίζομαι πίσω από έναν Πακιστανό ο οποίος δυσκολεύεται να σπρώξει το βαρυφορτωμένο καρότσι του στον ανήφορο. Τα λεπτά περνούν κι εγώ μετρώ αδικήματα: ο άνθρωπος βρίσκεται μάλλον παράνομα στη χώρα, μετακινεί ένα καταφανώς κλεμμένο αντικείμενο, το οποίο έχει γεμίσει με άλλα κλεμμένα αντικείμενα, τα οποία θα πουλήσει σε έναν κλεπταποδόχο, ο οποίος τα εμπορεύεται παρανόμως. Κι όλα αυτά συμβαίνουν πεντακόσια μέτρα από το Κοινοβούλιο και το Προεδρικό Μέγαρο, δηλαδή στην καλύτερα φυλασόμενη περιοχή της πόλης.

Τελικά, βρίσκω θέση πίσω από έναν ξεχειλισμένο κάδο σκουπιδιών, δίπλα στο ακατάληπτο γκραφίτι που βρομίζει ένα φρεσκοβαμμένο νεοκλασικό. Πλησιάζω στο σπίτι μου και βάζω το κλειδί στην εξώπορτα. Παρατηρώ ότι λείπει το μπρούντζινο ρόπτρο της πόρτας. Προφανώς κάποιος το έκλεψε και τώρα βρίσκεται πεταμένο σ' ένα καρότσι σούπερ μάρκετ που οδεύει προς το χυτήριο. Ίσως να ήταν και στο ίδιο καρότσι που πριν από λίγο με καθυστέρουσε.

Σκέφτομαι τις κοινοτοπίες του ραδιοφώνου κι αναρωτιέμαι πόσο ρηχή είναι η επιμονή στην οικονομική ανάλυση της κρίσης. Η κρίση οφείλεται στο οικονομικό ναυάγιο ή στην καθολική ανομία, που τριάντα χρόνια τώρα πότισε την κοινωνία ως τα σπλάχνα; Και ποιος ευθύνεται

γι' αυτήν; Η Μέρκελ, ο Σκόμπι ή ο Μωάμεθ ο Πορθητής; Κι αν όντως η ανομία είναι η ρίζα του προβλήματος, γιατί ασχολούμαστε διαρκώς και μόνο με τους καρπούς του;

Τι πάει να πει ανομία; Ανομία σημαίνει ότι η πολιτεία θεσπίζει νόμους τους οποίους δεν περιφρουρεί και η κοινωνία δεν εφαρμόζει. Και κανείς δεν εγκαλεί την πολιτεία για την αμέλειά της και κανείς δεν τιμωρεί την κοινωνία για την παρανομία της. Και όλοι μαζί κατηφορίζουμε προς τη ζούγκλα. Σύμφωνα με μια αφελή και δήθεν αριστερή αντίληψη, η τήρηση των νόμων απηχεί συντηρητικές, ξεπερασμένες νοοτροπίες, τις οποίες ορισμένοι φαντάζονται ότι εμείς ως προοδευτική και πρωτοποριακή χώρα έχουμε εγκαταλείψει. Όμως η αντίληψη αυτή δεν είναι αφελής. Είναι βλακώδης! Και δεν είναι αριστερή, είναι λαϊκίστικα αριστερή, του είδους του λαϊκισμού που διέλυσε ό,τι απέμενε όρθιο στη χώρα.

Ξεχωρίζοντας τους καρπούς από τις ρίζες

Στη μελέτη των ανθρώπινων κοινωνιών κονταροχτυπιούνται δύο μεγάλες σχολές σκέψης. Η πρώτη δέχεται ότι οι υλικές συνθήκες μιας κοινωνίας καθορίζουν τις πνευματικές αντιλήψεις των ανθρώπων που ζουν σε αυτήν. Η δεύτερη υποστηρίζει το αντίθετο, ότι δηλαδή οι πνευματικές αντιλήψεις καθορίζουν τις υλικές συνθήκες. Θα ήταν πολύ βολικό, αλλά και πολύ πληκτικό, να έχει δίκαιο η πρώτη σχολή. Ίσως γι' αυτό η Ιστορία τη διέψευσε πολλές φορές, επειδή οι άνθρωποι και οι κοινωνίες τους είναι πιο σύνθετοι οργανισμοί. Δεν είναι τόσο αυστηρά εξαρτημένοι και προβλέψιμοι. Δεν κινούνται πάνω σε σιδερένιες ρά-

γες. Ακόμη λοιπόν κι αν δεν συμπορευθούμε με τη δεύτερη σχολή, είναι πιο συνετό να αναγνωρίσουμε ότι οι υλικές και οικονομικές συνθήκες *αλληλεπιδρούν* με τις πνευματικές αντιλήψεις, δεν τις *προκαθορίζουν*. Οι ιδεολογικές αντιλήψεις *επηρεάζουν* τις οικονομικές συνθήκες.

Αφότου ξέσπασε η διαβόητη ελληνική κρίση, στον δημόσιο διάλογο συγκρούονται δύο αντιθετικές αναγνώσεις της, η λαϊκή και η εκσυγχρονιστική. Κοινό τους γνώρισμα είναι ότι και οι δύο ακολουθούν τους ερμηνευτικούς δρόμους της πρώτης σχολής. Στην πιο απλουστευτική της μορφή, η λαϊκή ανάγνωση εκφράζεται με διατυπώσεις όπως «για όλα φταίει ο καπιταλισμός». Υποστηρίζει ότι όλες οι κρίσεις αποτελούν αναπόφευκτη συνέπεια του καπιταλισμού και αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση του κέρδους των ισχυρών. Στην πιο τεκμηριωμένη, θεωρεί ότι όλες οι κρίσεις είναι τεχνητές, αποτελούν επί της ουσίας *τεχνικές* που διευρύνουν την άσκηση οικονομικής εξουσίας των ισχυρών σε βάρος των αδυνάτων.

Στον αντίποδα βρίσκεται η εκσυγχρονιστική ανάγνωση. Αυτή βλέπει την κρίση ως αποκλειστική συνέπεια αλόγιστης σπατάλης και ανεπαρκούς παραγωγικότητας, που οδήγησαν στην πτώχευση. Η λαϊκή ανάγνωση δεν είναι μόνο «αριστερή», τις ίδιες αντιλήψεις συμεριζεται η συντηρητική, αντιφιλελεύθερη «δεξιά». Η εκσυγχρονιστική ανάγνωση επίσης δεν είναι μόνο «δεξιά», μεγάλο κομμάτι του κέντρου και της «κεντροαριστεράς» συντάσσονται με αυτήν. Κάπως έτσι συμπτύχθηκαν το αντιμνημονιακό και μνημονιακό μπλοκ, που διαμόρφωσαν τον πολιτικό διάλογο της τελευταίας τετραετίας. Η λαϊκή ανάγνωση θεωρεί ότι υπάρχει οργανωμένο σχέδιο εναντίον της κοινωνίας ή της χώρας και η κρίση ήταν η κατασκευασμένη

αφορμή για την εκδήλωσή του. Η εκσυγχρονιστική θεωρεί ότι η εμμονή στις παρωχημένες δομές του κράτους δεν επιτρέπουν την αναγκαία οικονομική αναδιάρθρωση που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη.

Αυτές οι δύο θεωρήσεις που εμφανίζονται από τους υποστηρικτές τους ως απολύτως συγκρουόμενες έρχονται σε ρήξη ακριβώς επειδή θεωρούν ότι η καθεμιά τους έχει *μόνο* δίκαιο και *όλο* το δίκαιο. Εδώ ακριβώς γίνεται το λάθος: στην πραγματικότητα έχουν και οι δύο δίκαιο. Μόνο που καμιά τους δεν έχει *όλο* το δίκαιο. Αυτό είναι που δεν βλέπουν κι έτσι δεν μπορούν να συγκεράσουν τις προτάσεις τους. Στο βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας επιχειρείται η υπέρβαση των δύο αυτών αναγνώσεων.

Η λαϊκή ερμηνεία έχει βάση, αλλά δεν δίνει τη συνολική απάντηση· είναι δεδομένο ότι οι ισχυροί ψάχνουν πάντα προφάσεις για να νομιμοποιήσουν την άσκηση εξουσίας εις βάρος των αδυνάτων. Αυτό δεν είναι συνωμοσιολογία· μας το εξήγησε πολύ καθαρά ο Θουκυδίδης. Το γνωρίζουμε ήδη από την εισβολή των Θηβαίων στις Πλαταιές το 427 π.Χ. και τη σφαγή των Μηλίων από τους Αθηναίους το 415 π.Χ. Σήμερα, η παντοδύναμη Γερμανία θεσπίζει οικονομικά κριτήρια επειδή αυτά εξυπηρετούν την ηγεμόνευσή της. Εάν την εξυπηρετούσε καλύτερα, θα θεσπίζε περιβαλλοντικά κριτήρια για να μας τιμωρήσει για τη Μεγαλόπολη, την Πτολεμαίδα και τις χωματερές.

Αυτό, όμως, που πραγματικά μπορεί να βοηθήσει τους αδυνάτους δεν είναι να καταγγέλλουν την αδικία – ποιος άλλωστε θα τους ακούσει ή δικαιώσει; – αλλά να φροντίζουν να ισχυροποιηθούν, ώστε να μη μένουν εκτεθειμένοι. Όταν ξέρεις ότι απέναντί σου στήνονται πολυβόλα, δεν περιδιαβαίνεις το πεδίο της μάχης κρατώντας τρια-

ντάφυλλα· εδώ είναι που έχει δίκαιο η εκσυγχρονιστική ερμηνεία, η οποία εστιάζεται στην υπεύθυνη διαχείριση.

Οι θεωρίες που προτάσσουν το οικονομικό στοιχείο, ανεξάρτητα αν είναι αριστερές ή δεξιές, αδυνατούν να κατανοήσουν την κρίση, ακριβώς επειδή η ευρύτερη σχολή σκέψης που ακολουθούν είναι ανεπαρκής. Πάρτε για παράδειγμα τον μαρξισμό και τον νεοφιλελευθερισμό. Είναι δύο αντιθετικές θεωρίες με κοινό παρονομαστή: είναι και οι δύο οικονομοκεντρικές. Υποστηρίζουν ότι, εάν ακολουθήσουμε τη μία ή την άλλη οικονομική προσέγγιση, όλα τα άλλα προβλήματα θα λυθούν. Οι μαρξιστές λένε ότι, εάν έχουμε μια σχεδιασμένη κλειστή οικονομία και τα μέσα παραγωγής ανήκουν στο κράτος, θα οδηγηθούμε σε μια ευτυχισμένη κοινωνία ισότητας. Αν η υπόθεσή τους ευσταθούσε, τότε το Τείχος του Βερολίνου θα έπεφτε από την άλλη μεριά. Οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι, εάν απελευθερωθεί η οικονομία, τότε θα οδηγηθούμε σε μια κοινωνία ελευθερίας και σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων. Αν σκεφτούμε τη Χιλή του Πινοσέτ, θα δούμε ότι η καθολική ιδιωτικοποίηση της παραγωγής δεν έφερε τέτοια αποτελέσματα.

Έτσι και η στενά οικονομοκεντρική ανάλυση της ελληνικής κρίσης διαβάζει το πρόβλημα ως αποτέλεσμα κακοδιαχείρισης και αμεριμνησίας. Ωστόσο, αυτά τα χαρακτηριστικά, που όλοι συμφωνούν ότι υπήρξαν έντονα την προηγούμενη περίοδο, δεν αποτελούν *αίτια* της οικονομικής κρίσης, αλλά *αποτελέσματα* μιας βαθύτερης κρίσης. Για να εντοπίσουμε τα πραγματικά αίτια, χρειάζεται να παρακολουθήσουμε τη δεύτερη σχολή σκέψης, αυτή που υποστηρίζει ότι οι ιδεολογικές αντιλήψεις είναι αυτές που διαμορφώνουν τα οικονομικά χαρακτηριστικά μιας κοι-

νωνίας. Με αυτό το πρίσμα η οικονομική κρίση γίνεται κατανοητή ως συνέπεια μιας βαθιάς ηθικής κρίσης. Ηθική κρίση σημαίνει αδυναμία διάκρισης του καλού και του κακού. Στη χώρα μας δεν επιβραβεύεται το καλό και δεν τιμωρείται το κακό. Ο εθισμός στην αναξιοκρατία και την ατιμωρησία γεννά το πρόβλημα. Εφόσον η κρίση αξιών δεν ξεπεραστεί και τη θέση της ανομίας δεν πάρει μια κοινωνία δικαίου, τίποτα δεν θα μας βγάλει από τη δίνη, όσα βαριά οικονομικά μέτρα και εάν ληφθούν.

Μα θα πει κάποιος πως την ίδια οικονομική κρίση περνούν κι άλλες χώρες που δεν είχαν τα δικά μας «ειδικά» προβλήματα. Άρα, αφού τα συμπτώματα είναι ίδια, τότε και τα αίτια θα είναι ίδια, επομένως η κρίση είναι και σε εμάς και σε αυτούς –παντού– οικονομική, είναι η αναπόδραστη συνέπεια του καπιταλιστικού συστήματος. Με άλλα λόγια, «είναι ο καπιταλισμός, ηλίθιε».

Θα ήταν ίσως βολικό να είναι έτσι, αλλά δεν είναι έτσι. Γι' αυτό, τόσο ο Πωλ Κρούγκμαν κατέγραψε την έκπληξή του, όταν το 2012 δεν βγήκαμε από το ευρώ, παρ' ότι η οικονομική του ανάλυση έδειχνε ότι θα βγούμε, όσο και η Νάομι Κλάιν, που, παρ' ότι αρχικά νόμιζε ότι μοιάζουμε με την Αργεντινή, το 2013 αναγνώριζε ότι αυτό δεν ισχύει.

Το ότι δύο φαινόμενα έχουν παρόμοια συμπτώματα δεν σημαίνει ότι είναι *ίδια* φαινόμενα, ούτε ότι έχουν τα ίδια αίτια, άρα και την ίδια λύση. Δύο άνθρωποι μπορεί να βήχουν, ο ένας επειδή στραβοκατάπιε και ο άλλος επειδή έχει πνευμονία. Έτσι και η ελληνική κρίση έχει όντως οικονομικά συμπτώματα, που είναι ίδια με εκείνα άλλων χωρών. Ωστόσο η δική μας κρίση δεν είναι οικονομική αλλά ηθική.

Η χώρα μας κτυπήθηκε από την οικονομική θύελλα,

επειδή βρέθηκε εκτεθειμένη απέναντι στους ισχυρούς. Η έκθεση δεν οφείλεται μόνο στην αυστηρότητα των κανόνων λειτουργίας του ευρωπαϊκού και διεθνούς οικονομικού συστήματος, αλλά στην αποτυχία της χώρας να αξιοποιήσει αυτούς τους κανόνες για δικό της όφελος. Γιατί όμως βρέθηκε σε αυτή τη θέση αδυναμίας; Η απάντηση πρέπει να αναζητήσει τις ιδεολογικές αντιλήψεις που επικράτησαν στο πρόσφατο παρελθόν.

Σε κάθε κοινωνία αναπτύσσονται πολλές διαφορετικές ιδεολογικές αντιλήψεις. Όταν ένα πλέγμα αντιλήψεων ισχυροποιηθεί και επικρατήσει έναντι άλλων, διαμορφώνει την κυρίαρχη ιδεολογία. Αυτή την ιδεολογία υιοθετεί και αναπαράγει το κράτος μέσα από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς της εκπαίδευσης, των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, της βιομηχανίας κουλτούρας. Η ιδεολογία που μεταπολιτευτικά κυριάρχησε ήταν ένας παράλογος, λαϊκίστικος ωφελιμισμός. Μήπως λοιπόν αυτό που χρειάζεται είναι μια ριζική τομή, μια ιδεολογική επανάσταση, η οποία θα αντικαταστήσει αυτή την κυρίαρχη αντίληψη με μια νέα; Κι αν ναι, τότε ποια χαρακτηριστικά πρέπει να έχει η νέα αντίληψη για να είναι επαναστατική;

Μια αντίληψη είναι επαναστατική όταν αντίτιθεται στην κυρίαρχη ιδεολογία και στους κυρίαρχους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους. Στην Ελλάδα οι μηχανισμοί υποστήριξαν με σθένος αυτόν τον παράλογο ωφελιμισμό, καλυμμένο πίσω από ένα δήθεν εξισωτικό πέπλο. Επομένως, μια ορθολογική και φιλελεύθερη –με την ηθική και πολιτική, όχι κατ' ανάγκη οικονομική έννοια του όρου– αντίληψη έχει στη χώρα μας επαναστατικά χαρακτηριστικά, αφού αντιτίθεται στην καθεστωτική ιδεολογία. Το βιβλίο αυτό θέλει αφενός να φωτίσει τις ευθύνες του

κυρίαρχου ιδεολογικού σχήματος ως κύριας αιτίας της κρίσης και αφετέρου να προτείνει τη διαμόρφωση ενός νέου, ικανού να μας βοηθήσει να σηκωθούμε όρθιοι.

Η νέα αυτή κοινωνία δικαίου πρέπει να στραφεί προς τα δεξιά; Όχι απαραίτητα, αφού το πρόβλημα της κυρίαρχης ιδεολογίας δεν είναι η αριστεροσύνη της, αλλά ο παραλογισμός της. Στην ελληνική κατάσταση, το ερώτημα «αριστερά ή δεξιά» είναι δευτερεύον. Αυτό που πρωτεύει είναι να τεθούν και να εφαρμοζονται κανόνες κοινωνικής συμβίωσης. Δεν υπάρχει κοινωνία ευδαιμονίας χωρίς κανόνες. Προφανώς, άλλους κανόνες είχε η Βρετανία της Θάτσερ και άλλους οι αναρχικές κολεκτίβες της Ισπανικής Επανάστασης. Στη δική μας περίπτωση είναι λιγότερο σημαντικό το εάν η κοινωνία επιλέξει αριστερότερους ή δεξιότερους κανόνες. Το μείζον είναι, επιτέλους, να τεθεί και να γίνεται σεβαστό ένα γενικό πλαίσιο αρχών.

Ένας παλιός φιλόσοφος έλεγε: «Μη ρωτάς αν είσαι ευτυχισμένος, αλλά αν σου αξίζει να είσαι ευτυχισμένος». Εμείς, ως κοινωνία, βυθιστήκαμε τώρα σε μια περίοδο γενικευμένης δυστυχίας, επειδή ζήσαμε για μεγάλο διάστημα ακολουθώντας παράλογες αρχές.

Δηλαδή, εάν βάλουμε τη ζωή μας σε κουτάκια λογικής, θα γίνουμε όλοι ευτυχισμένοι;

Όχι απαραίτητα, αλλά δεν λέω αυτό. Δεν μιλάω για τη λογική σε αντίθεση με τη φαντασία· η φαντασία είναι μια καταπληκτική ανθρώπινη ικανότητα. Όχι μόνο συνδυάζει γνωστά δεδομένα με νέους τρόπους, αλλά δημιουργεί και πλάθει νέες μορφές. Μιλάω για τη λογική σε αντίθεση με τον παραλογισμό. Στην Ελλάδα ζούμε τον διαρκή βιασμό της κοινής λογικής. Λέω λοιπόν ότι, αν τεθεί ένα

γενικό πλαίσιο αρχών οι οποίες ακολουθούνται, δημιουργείται μια κανονικότητα που επιτρέπει στον άνθρωπο να είναι πιο σίγουρος για τα αποτελέσματα των πράξεών του. Γνωρίζει με ποιον τρόπο πρέπει να ενεργήσει για να ικανοποιήσει τις επιθυμίες και τις ανάγκες του. Το βρέφος κλαίει και περιμένει από τη μητέρα του να το θηλάσει. Ο ενήλικος πιέζει τον διακόπτη του ηλεκτρικού ρεύματος και περιμένει να ανάψει το φως. Η ανάγκη της κανονικότητας είναι έμφυτη στον άνθρωπο, αλλιώς νιώθει αβοήθητος σ' έναν αφιλόξενο κόσμο. Γι' αυτό και οι στοχαστές όλων των αιώνων προσπάθησαν να εξορθολογίσουν το χάος· αλλιώς όλα είναι δυσοίωνα και τρομακτικά.

Εντοπίζοντας τις λογικές σχέσεις που διέπουν τον κόσμο, καταλαβαίνεις ότι είναι προτιμότερο να ζεις σε αρμονία με αυτές, όχι ενάντιά τους. Η λογική είναι το μέσο που βοηθά τον άνθρωπο σε αυτόν τον σκοπό. Γι' αυτό και η λογική, η ηθική και η ευτυχία συνδέονται.

Αν όλοι κλέβαμε και σκοτώναμε, θα ήταν ο κόσμος καλύτερος ή χειρότερος; Θα ήμαστε περισσότερο ή λιγότερο ευτυχισμένοι;

Η λογική λέει πως θα ήταν χειρότερος, γι' αυτό ορίσαμε ηθικούς κανόνες που απαγορεύουν αυτές τις ενέργειες. Έτσι, λοιπόν, η επαναφορά της λογικής στον κοινωνικό βίο θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα και στην ηθική, δηλαδή στον τρόπο που πράττουμε, αλλά και στην ευτυχία, δηλαδή στην κατάσταση ικανοποίησης αναγκών και επιθυμιών. Για να το πετύχουμε, χρειάζεται μια νέα συμφωνία, ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο στηριγμένο στη λογική. Αυτή είναι η πρόταση του βιβλίου. Επιχειρεί να φωτίσει τις αρχές του νέου συμβολαίου. Αρκετά γενικές, ώστε σε δεύτερο χρόνο να μπορούν να εξειδικευθούν ανάλο-

για με τις επιλογές της κοινωνίας, αλλά αρκετά σαφείς, ώστε να μη βολεύονται εύκολα στο κρεβάτι κάθε επίδοξου πολιτικού Προκρούστη.

Γ. Ν. Π.

Αθήνα, Φεβρουάριος 2014

Α΄ ΔΙΑΓΝΩΣΗ

**Νεοελληνικές ιστορίες
καθημερινής τρέλας**

1. Γιατί πρέπει να τηρούνται οι νόμοι;

Βρισκόμαστε στον Οκτώβριο του 1974, η Μεταπολίτευση εδραιώνεται κι ένας πεζός αστυφύλακας βλέπει ένα παπί να ανεβαίνει ανάποδα την Ιπποκράτους από την Ακαδημίας προς την Αλεξάνδρας. Του κάνει σήμα να σταματήσει, φωνάζοντας στον οδηγό: «Σταμάτα αμέσως, πηγαίνεις ανάποδα στον δρόμο. Απαγορεύεται αυτό που κάνεις!».

Και ο οδηγός του παπιού απαντά: «Πάνε αυτά που ήξερες, να τα ξεχάσεις. Τώρα έχουμε δημοκρατία».

Η αλλοτρίωση της κοινωνικής συνείδησης, που οδήγησε στην ταύτιση της ευνομίας με τον αυταρχισμό, ήταν ίσως η χειρότερη συνέπεια της επτάχρονης χούντας. Η κοινωνία, έχοντας περάσει επτά χρόνια στον γύψο του «νόμου και της τάξης» χωρίς ελευθερία, άρχισε να συνδέει την έννοια της ελευθερίας με την αντίθεση στον νόμο και στην τάξη. Το σχήμα πηγαίνει κάπως έτσι: για να έχουμε νόμο και τάξη, χρειάζεται αυταρχισμός και ανελευθερία, οπότε, αφού απηυδίσσαμε από τον αυταρχισμό και την ανελευθερία, επιλέγουμε την απομάκρυνση από τον νόμο και την τάξη. Με αυτή τη συλλογιστική, που δεν ήταν παντελώς αστήρικτη, η κοινωνία πέρασε από τον

καιρό των υποχρεώσεων χωρίς δικαιώματα, στον καιρό των δικαιωμάτων χωρίς υποχρεώσεις.

Η εποχή που σήμερα γίνεται της μόδας να υποβιβάζουμε δεν είχε μόνο αρνητικές συνέπειες: γκρέμισε θεμελιωμένα αντιδημοκρατικά φράγματα, έφερε νέο αέρα στην πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου. Μεταπολίτευση δεν είναι μόνο η εκδικητική αγραμματοσύνη του «δεν δικαιούσθε διά να ομιλείτε». Είναι και η πολιτική εγρήγορση, η αποποινικοποίηση της μοιχείας, οι μεγάλες συναυλίες στο παλλόμενο Ολυμπιακό Στάδιο. Η αποδόμηση της εποχής δεν εντάσσεται στους σκοπούς αυτού του βιβλίου. Αυτό που θέλει να δείξει είναι ορισμένα χαρακτηριστικά του πνεύματος της Μεταπολίτευσης και οι συγκεκριμένες συνέπειές τους, όχι να αξιολογήσει *συνολικά* και σίγουρα όχι *συλλήβδην* τη Μεταπολίτευση.

Η αντίληψη ότι η τήρηση των νόμων είναι ξεπερασμένη, συντηρητική στάση που οδηγεί στην ανελευθερία, ενώ η απομάκρυνση από αυτή οδηγεί στην ελευθερία, είναι εσφαλμένη. Η θέσπιση και τήρηση κανόνων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ευδαιμονία κάθε ανθρώπινης κοινωνίας. Αυτό που αλλάζει σε κάθε κοινωνία, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, είναι το είδος των κανόνων, οι ποινές για την παράβασή τους, το εύρος των εκδηλώσεων της ανθρώπινης ζωής που διέπεται από αυτούς. Η παρισινή Κομμούνα του 1871 και οι ισπανικές κολεκτίβες του «σύντομου καλοκαιριού της αναρχίας» του 1936 δεν ήταν κοινωνίες δίχως κανόνες. Ήταν απλώς κοινωνίες με διαφορετικούς κανόνες. Ακόμη και τα χίπικα κοινόβια της Καλιφόρνια του «καλοκαιριού της αγάπης» του 1969 είχαν κανόνες, όπως το ποιος θα πλύνει τα πιάτα, ποιος θα πετάξει τα σκουπίδια. Η διαφορά

ανάμεσα στη ναζιστική Γερμανία και σε ένα χίπικο κοινόβιο δεν είναι ότι οι Γερμανοί ακολουθούσαν κανόνες, ενώ οι χίπηδες όχι. Η διαφορά εντοπίζεται στο είδος και το περιεχόμενο των κανόνων.

Η βασική διαφορά μεταξύ της ζούγκλας και της κοινωνίας των ανθρώπων είναι ότι στην πρώτη δεν υπάρχουν κανόνες. Όπως έδειξε ο Δαρβίνος, σε ένα πλαίσιο ζωής χωρίς θεσπισμένους κανόνες, αυτός που επιζεί είναι ο ικανότερος, ενώ ο πιο αδύνατος γίνεται μεζές στην κοιλιά του. Κανόνες, λοιπόν, υπάρχουν σε κάθε περιβάλλον ανθρώπινης συνύπαρξης και, αν τους εξαφανίσουμε, οι εκ φύσεως αδύνατοι μένουν στο έλεος των ισχυρών.

Σε σχέση με το εάν οι νόμοι εξυπηρετούν περισσότερο τους ισχυρούς ή τους αδυνάτους ανακύπτει βεβαίως μια μεγάλη ένσταση: εάν δεχθούμε ότι το κράτος με τους νόμους επιδιώκει τη νομιμοποίηση των συμφερόντων των ισχυρών εις βάρος των αδυνάτων, δεν είναι σαν η επίκληση της ευνομίας να υποκρύπτει τη συναίνεση των αδυνάτων στο εις βάρος τους έγκλημα;

Αυτή η ένσταση δεν είναι άστοχη, για χάρη της χύθηκαν τόνοι μελάνης και αίματος στην ανθρώπινη πορεία μέσα στον χρόνο. Στη νεότερη εποχή, ο Ζαν-Ζακ Ρουσσώ είναι από τους πρώτους που υποστήριξαν κάτι τέτοιο, ενώ όλο το ρεύμα του επαναστατικού σοσιαλισμού του 19ου αιώνα πατάει επάνω σε αυτή την υπόθεση. Ωστόσο, ούτε αυτή η επαναστατική πρόταση στοχεύει σε ζωή χωρίς κανόνες, αλλά σε ζωή με νέους, δίκαιους κανόνες.

Κανείς δεν διασφαλίζει ότι όλοι οι κανόνες μιας κοινωνίας θα είναι ορθοί ή ότι ένας κανόνας που σε μια ορισμένη χρονική στιγμή απηχούσε την έννοια του δικαίου εξακολουθεί πάντα να το κάνει. Εδώ εντοπίζεται το με-

γάλο πλεονέκτημα της δημοκρατίας. Εφόσον η κοινωνία αντιληφθεί ότι η κυβέρνηση θεσπίζει άδικους νόμους, η τήρηση των οποίων είναι εις βάρος της κοινωνίας, μπορεί να απαλλαγεί από την κυβέρνηση της και να διορίσει άλλη, που να εκφράζει τη βούληση της κοινωνίας.

Με άλλα λόγια, η περιφρόνηση ή η αντίθεση προς ορισμένους νόμους, μέχρις ότου η κοινωνία επιβάλλει την αλλαγή τους, μπορεί να δικαιολογηθεί. Στην ελληνική περίπτωση, όμως, ακόμη κι αν δεχθούμε ότι υπήρξαν άδικοι νόμοι, κανείς δεν θα υποστήριζε ότι τις τελευταίες δεκαετίες η κοινωνία φιμώθηκε στην προσπάθειά της να τους αλλάξει. Αντιθέτως, περιορίστηκε στο να εξυπηρετείται από την παραβίαση των υφισταμένων –άδικων στη συνείδησή της– νόμων. Σε αυτό το έργο, βέβαια, ανυπολόγιστη ευθύνη έχουν οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους, που συστηματικά παραπλανούσαν και διέφθειραν την κοινωνία. Έτσι πέτυχε η εξουσία τη διαιώνιση της κυριαρχίας της.

Φτάσαμε λοιπόν σήμερα, όπου μερίδα της κοινωνίας, σε αντιστροφή του μεταπολιτευτικού σχήματος της σύνδεσης ευνομίας και αυταρχισμού, ταυτίζει την ελευθερία με την απουσία νόμου και τάξης. Αυτοί οι συμπολίτες μας είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν μέρος της ελευθερίας, που –πλέον σε αντίθεση με το 1967-74– «τους περισσεύει», ώστε να κερδίσουν τον νόμο και την τάξη που, σήμερα, σε αντίθεση με τότε, τους λείπουν. Επομένως, εάν η χώρα μας γινόταν πιο εύτακτη και πιο εύνομη, χωρίς βεβαίως να στραφεί στην αυθαιρεσία και στον αυταρχισμό, τότε, εκτός από τις άμεσες ωφέλειες αυτής της μεταβολής, θα εξέλιπαν οι λόγοι ενίσχυσης της ακραίας ρητορείας, που εξαπλώνεται καθημερινά στη δημόσια σφαίρα.

Ο Ρομπέν των Δασών είναι πιο συμπαθής από τον Σερίφη του Νότιγχαμ, όπως και οι Ντιουκς του Χάζαρντ από τον Ρόσκο Π. Κολτρέϊν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορεί να επιβιώσει μια κοινωνία χωρίς κανόνες. Κι ας μην ξεχνάμε ότι ο Σερίφης υπερασπιζόταν τους σφετεριστές της εξουσίας κι ο Ρόσκο τη διεφθαρμένη εξουσία. Τίποτα δεν εγγυάται ότι κάθε νόμος είναι σωστός και ότι η τήρησή του ωφελεί τους πολίτες. Στην Ελλάδα, μάλιστα, πολλά παραδείγματα συνηγορούν προς το αντίθετο. Παρά ταύτα, αν ξεκινάμε με αφετηρία ότι κάθε νόμος είναι εσφαλμένος και η τήρησή του δεν εξυπηρετεί την έννοια του δικαίου, τότε μόνο κοινωνική γαλήνη δεν μπορούμε να περιμένουμε.

1-2-3

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

Η επιμονή στην οικονομική ανάγνωση του «ελληνικού προβλήματος» είναι ανούσια. Η οικονομική κρίση δεν είναι αιτία, αλλά συνέπεια του προβλήματος. Κι εμείς αντί να χτυπάμε τη ρίζα του κακού, παλεύουμε να φυλαχτούμε από τους καρπούς του. Το δίλημμα «αριστερά ή δεξιά» έχει νόημα μόνο στις ανεπτυγμένες κοινωνίες. Η δική μας βρίσκεται σε προηγούμενο στάδιο. Είναι βυθισμένη στον Μεσαίωνα του παραλογισμού. Πρώτα πρέπει να ξεφύγει από αυτόν και μετά να αναζητήσει αριστερότερους ή δεξιότερους δρόμους. Μόνο αν, ως κοινωνία, επαναφέρουμε τη λογική στη ζωή μας, θα μπορέσουμε να σηκωθούμε όρθιοι. Αυτό είναι το πολιτικό πρόταγμα της εποχής.

Γιατί η κοινωνία συγχέει το σωστό με το λάθος, το καλό με το κακό; Μελετώντας ορισμένες χαρακτηριστικές ιστορίες νεοελληνικής τρέλας, λύνουμε εδραιωμένες παρεξηγήσεις:

- Ο λαός είναι ένας και ενιαίος ή χωρίζεται σε ομάδες με διαφορετικά και αντικρουόμενα συμφέροντα, που η πολιτική καλείται να διευθετήσει;
- Αν η ιδιοκτησία είναι το Άγιο Δισκοπότηρο του νεοφιλελευθερισμού, γιατί το «χαράτσι» της ΔΕΗ και η υπερφορολόγηση βαφτίζονται νεοφιλελεύθερα μέτρα;
- Ποιος είναι ο θεματοφύλακας του δημόσιου συμφέροντος; Η εκάστοτε κυβέρνηση που εκλέγει η πλειοψηφία ή οι συνδυαστικές ενώσεις που ελέγχονται από τη μειοψηφία;

**Στον τόπο που γέννησε τη Λογική, κυριαρχεί
ο παραλογισμός. Να πώς θα τον νικήσουμε.**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΙΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN978-618-01-0580-3

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 14783

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η